

Apokalypsa

Příběh, který následuje nesouvisí s volyňskými Čechy, protože se na záchraně tohoto děvčete nepodíleli. Autentická svědectví zachráněného židovského děvčete Frydy Szwarc (*1926, město Sarny) a jejího zachránce Paula Rüdigerera (*1893, Köln) německého vojáka, mobilizovaného do vojenské pracovní organizace Todt, prostými slovy popisují hrůznou bestialitu obsahu nacistického pojmu „konečné řešení židovské otázky“. Zároveň popisují příklad protestu jednotlivce, který ač byl uvnitř zrůdné ničící mašinerie, přesto vědomě riskoval život svůj, aby zachránil život jiný. Síla těchto svědectví je v autenticitě prožitků autorů, kterou se budeme snažit v maximálně možné míře zachovat i při redakčních úpravách, nezbytných pro stručnost a plynulost vyprávění.

Ze svědectví Frydy Szwarc,(*1926) uloženého v památníku Yad Vashem pod číslem M – 1/E, 1195. Svědectví bylo sepsáno před Regionale Historisze Komisje beim Regional Komitet fun bafrajte Jidn in Hessen Frankfurt/M. Sandweg 7 a jmenovaná ho podepsala dne 20. května 1947.

V městečku Sarny, kde již úrodná Volyň přechází do močálovitého Polesí, žilo do r. 1939 kolem 8 000 Židů, kteří se převážně živili obchodem a řemesly. Po přepadení Polska nacistickým Německem na podzim 1939 přibýlo několik stovek Židů z hloubi Polska, kteří prchali před postupujícím Wehrmachtem. I po obsazení Západní Ukrajiny sovětskou vládou žila židovská komunita v klidu. Působila zde řada kulturních židovských organizací a náboženská obec. V naší rodině jsme byli tři děti: rodiče a jeden bratr zahynuli, druhý můj bratr žije v Izraeli.

Německou nacistickou armádu vítali v roce 1941 Ukrajinci a Poláci květinami. Již za několik dnů se všichni Židé museli dostavit na sportovní stadion, kde byl proveden soupis zvlášť mužů, žen a dětí a pro osoby od 16 do 55 let byla stanovena pracovní povinnost. Za tři měsíce nato Němci vymezili ghetto, všichni se do něj museli přestěhovat a vzápětí ukládali kontribuce: 200 bílých maskovacích plášťů a 200 kožichů pro německou armádu, bytové vybavení pro 150 příslušníků ukrajinské policie apod. Brzy nato žádali, aby židovská obec do jednoho týdne sebrala a odevzdala přímo Gebitskomisaři Kräkerovi 16 kg (ruský pud) zlata. Sbírkou zlata s příspěvím rabínů řídila předtím založená Židovská rada (Judenrat). Starší rabín vyhlásil chejrem, platný pro všechny Židy, což znamenalo, že každý kdo má něco od zlata musí vykoupit svůj vlastní život. V určeném termínu bylo zlato odevzdáno.

Další opatření mělo ještě účinněji podlomit vůli týraných Židů. V Den smíření (Jom Kipur), což je největší židovský svátek, pod hrozbou zastřelení vyhnali všechny obyvatele ghetta na sportovní stadion, nařídili jim, aby si na oděvy přišli žluté kusy látky, znovu je přepočítávali a mezi tím Ukrajinci plenili ghetto a odnášeli co se jim líbilo. To trvalo od 9 hodin ráno a teprve v 8 hodin večer se směli vrátit do vyrabovaných obydlí. Život k ghettu byl nesnesitelný: osm dekagramu chleba na osobu a den, povinnost konat i ty nejspínavější práce ve městě, např. čištění „suchých záchodů“ bez pomůcek, holýma rukama, apod. Hlad byl nepředstavitelný. Lidé tajně za jídlo předávali Ukrajincům a Polákům cennější svršky a bylo na jejich libovůli zda nějaké jídlo poskytnou nebo nikoliv. Na jaře si někteří nasázeli nějaký řádek bramborů nebo zeleniny a když povyrostla, tak ji po nocích hlídali, aby jim je někdo neukradl.

Ukrajínští policisté jednu noc provedli na hlídající zátah, asi čtyřicet jich přivedli ke Kräkerovi, který je všechny nechal zastřelit. Navíc Gebitkomisař uložil, aby Židovská rada do týdne dodala dalších 16 kg. zlata. Předseda rady spolu s rabínem riskovali životy a šli Kräkera prosit, aby kontribuci snížil. Po velkých a opatrných prosbách dosáhl snížení o čtyři kg. Po velkém úsilí se oněch 12 kg zlata podařilo shromáždit, ale o čtyři dny později. Kolik bití, kopanců a všemožného ponižování museli nejváženější členové židovské obce při odevzdávání kontribuce od Kräkera a

zejména od jeho pohůnků vytrpět se nedá ani vypovědět. Toto nelidské zacházení a živoření v ghettu vedlo k tomu, že zejména mladší Židé uvažovali o vzpouře a o násilném uprchnutí z ghetta. Jakmile se o tom starší a rozváznější dověděli a začali společně vážit možnosti – nepřátelství nejen Němců, ale také většiny Ukrajinců a Poláků – pochopili, že naděje na hromadnou záchranu není. Měla jsem do jisté míry štěstí, že jsem byla přidělena na práci do kuchyně policejní ubytovny. Navíc jsem měla na starosti stolní a ložní prádlo a vše co bylo třeba. Pracovala tam také moje sestřenice a jako číšnice jedno polské děvče. Naši nadřízenou byla Němka Helbrechtová, velmi slušná a pořádná žena, která se k nám velmi dobře chovala a v případě nějakého nebezpečí nás vždy upozornila a podle svých možností nám pomohla.

Dne 24. srpna 1942 přijelo do Sarn asi 150 příslušníků SS a byli ubytováni tak, aby nebyli nápadní. Zasllechla jsem jak velitel policie dával příkaz Helbrechtové, aby připravila pro ně večeri a jídlo na další dny. O příjezdu SS jsem nevěděla, ale cítila jsem nějaké napětí, proto jsem se zeptala, zda zítra mám přijít do práce. Helbrechtová mi po dotazu u velitele policie potvrdila, abychom se sestřenicí přišly. Ráno 25. srpna si mne Helbrechtová vzala stranou a řekla mi že přijelo 150 příslušníků SS, abych to šla do ghetta sdělit předsedovi Židovské rady. Dále abych vyřídila že moje sestřenice večer do ghetta nepřijde, že přenocuje v její světnici a ráno, že se uvidí co bude.. Dala mi košík s kuchyňskými odpadky, abych je zanesla pro řezníkovy prasata, který nám dodával uzeniny. Vchod do jeho krámků byl vedle brány ghetta a jelikož strážní věděli, že mám průkazku pustili mne bez překážek dovnitř.

Oba vzkazy jsem vyřídila, ovšem ihned nastal v ghettu nepokoj a tak bylo uzavřeno. Navečer byly kolem ghetta a uvnitř značně posíleny ozbrojené ukrajinské stráže. Celý den 26. srpna jsme prožili ve strachu, co se bude dít. Přijel starosta města Ukrajinec, který nás chlácholil, že to vše nic neznamená, velitel policie sdělil předsedovi Židovské rady, že když přesvědčí soukmenovce a dosáhne toho, aby zítra všichni v klidu opustili ghetto, pak za to jeho rodinu propustí na svobodu. Nikdo jim nevěřil. Večer ukrajínští strážní přicházeli k některým obyvatelům a kradli cenné věci a když někdo protestoval tak ho na místě zastřelili.

27. srpna od čtyř hodin ráno nás vyháněli do ulic ghetta. Někteří se schovali v předem připravených úkrytech a počítali s tím, že se takto zachrání. Velitel policie, když to zjistil, vydal rozkaz, že úplnost každé rodiny bude před zařazením do pochodové skupiny prověřena a bude-li někdo scházet bude celá rodina na místě zastřelena. Tak se stalo, že všichni bez výjimky přemluvili své ukryté blízké a ti šli s nimi. Seřadili nás do čtveřic a vytvořili pochodové skupiny po 500 osobách a vyrazili jsme pod silnou eskortou ukrajinské policie za město.

Za městem již několik dnů předtím připravovali sovětští zajatci a pochytaní Židé čtyři obrovské jámy a velký prostor obehnali trojitým plotem z ostnatého drátu, v němž také stály dřevěné strážní věže. O tom se v ghettu nic nevědělo. Kolem dokola a na strážních věžích byli nyní příslušníci SS s kulomety, samopaly, granáty, všichni v bojové pohotovosti. Uvnitř byli již tisíce Židů, které sem přihnali před dvěma dny z mnohých okolních městeček a vsí. Všichni seděli apaticky na zemi a nám, nově příchozím, poručili usednout na zem také. Seděli jsme asi půl hodiny, když jsem si všimla, že ze strážních věží příslušníci SS pořizují fotografie. Náhle zazněl osamělý výstřel, který byl signálem k zahájení vraždění. Nejdříve padlo několik kulometných dávek přímo do shromážděných lidí. Pak příslušníci SS vždy celé, již v ghettu vytvořené pochodové skupině 500 osob nařídili jít směrem k jámám. Vpředu první skupiny kráčel předseda Židovské rady s rodinou. Vtom se stalo něco nečekaného. Příslušník SS, stojící u drátěného plotu přivolal pokynem mladého Žida, podal mu nůžky na stříhání drátů a sekerku a vybídl ho, aby upozornil kolem stojící Židy, aby se připravili k útěku a pak aby přestříhal dráty.

On že v průběhu útěku bude střílet do vzduchu. Byla jsem poblíž a slyšela jsem najednou zvolání hurááá a asi 300 lidí se vrhlo do průrvy vystříhnuté v plotě. Okamžitě se na ně soustředila palba, ale prý asi 10 osob uteklo. Příslušníci SS z věží a kolem plotu začali dovnitř házet spoustu granátů a střílet ze všeho co měli. Nastala nepředstavitelná situace. Spousta mrtvých ještě více těžce raněných s rozervanými vnitřnostmi, bez rukou, nohou. Zůstala jsem nezraněná a když střelba ustala a příslušníci SS znovu začali shánět dohromady lidi a hnát je k jámám bloumala jsem po prostoru a hledala své příbuzné a známé. Najednou jsem uviděla našeho souseda MUDr Goldzingra

z Krakova, jak s manželkou a dcerou klečí na kolenou a v ruce drží malé kalíšky, do kterých nalévá z malé lahvičky nejdříve sobě a pak jim nějakou tekutinu. Pak se všichni navzájem objali, vypili tekutinu a padli mrtví. Na jiném místě jsem viděla rodinu jak pálí své šaty a papírové peníze a dokonce odhazuje zlato. Trápil mne hlad a především žízeň, protože jíst ani pít jsme nedostali a celý den bylo nesnesitelné vedro. Rozhodla jsem se, že se před smrtí alespoň napiji vody. Za dráty stál Ukrajinec, dokonce jsem věděla, že se jmenuje Nutkin, který za peníze a cennosti lidem prodával vodu, ale do přinesených nádob. Sebrala jsem kus staré galoše, z opasku vypárala zašitou zlatou pětirublovku a oboje mu podala. Podal mi v galoši vodu, ale než jsem ji stačila přiložit k ústům někdo se mi snažil galoši vytrhnout a voda se vylila na zem.

Asi po hodině jsem se rozhodla toto své trápení ukončit. Přidala jsem se ke skupině stejných dobrovolných zoufalců a v doprovodu asi patnácti Ukrajinců jsme šli k jámám. Když jsme přišli blíž, viděli jsme, že dvě jámy jsou již zcela zaplněné mrtvými. Lidé si museli lehnout obličejem k zemi a další si lehali na předchozí vrstvu tak, že si obličejem museli lehnout na nohy těch, kteří leželi pod nimi. Pak čekali na střelbu ze dvou kulometů, které byly na obou stranách jámy. Viděli jsme jak příslušník SS doslova roztrhl male dítě tak, že jednou botou přitiskl nožičku dítěte k zemi a za druhou rukama trhl. Když jsme přišli blíž nařídili nám, jako těm před námi, abychom se svlékli do naha, šatstvo odložili na hromadu a lehli do jámy. Čekala jsem. Padly výstřely, byly nějaké jako tlumené a když dozněly, tak jsem cítila, že nejsem ani zraněna. Bála jsem se zvednout hlavu a vtom jsem uslyšela hlas Gebitkomisaře Kräkera jak dává rozkaz těm, kteří stříleli, že je již sedm hodin, pro dnešek to stačí, aby šli povečeřet a dnes již mají volno. Zde, že zůstanou jen dva strážníci a Židy, kteří jsou na shromaždišti budou přes noc hlídat jiní. Dále vydal rozkaz vykopat do rána dvě další jámy protože dvě, které ještě nejsou naplněné pro zítřek nestačí.

Vyslechla jsem celý rozhovor a čekala jsem až se všichni rozejdou. Vylezla jsem z jámy zcela nahá a pomalu šla směrem ke shromaždišti. Najednou jsem zpozorovala jak dva strážníci mne s údivem pozorují jako nějaké zjevení. Chovala jsem se tak, jako by se nic zvláštního nestalo a vše se odehrávalo někde na městském korze. To je asi překvapilo nejvíce. Důstojně a pomalu jsem přistoupila k hromadě šatstva, klidně z ní vybrala nějaké spodní prádlo, župan a ještě něco, oblékla se a šla. Po očku jsem pozorovala údiv strážných a čekala, kdy na mne začnou střílet. Nechali mne odejít na shromaždiště, kde jsem našla některé své známé a také tetičku, které zcela vyčerpaná a žízňivá čekala, stejně jako všichni ostatní, v klidu a tise na ráno, až nás přijdou konečně všechny zavraždit. Kolem bylo mnoho povražděných, kaluže krve, umírající ranění. Rozhlédla jsem se trošku a zjistila jsem, že nás hlídají příslušníci pracovní organizace Todt Arbeitsgruppen Stuttgart, kteří kolem Sarn opravovali mosty a jednoho z nich, který chodil do jídelny na oběd, jsem poznala. Jmenoval se Paul Rädiger. Německy jsem trochu uměla a tak jsem ho poprosila, aby mi pomohl, že jsem mladá a chci žít. Byl dojat, nařídil mi počkat, že půjde zjistit možnosti. Poprosila jsem ho navíc, aby donesl vodu tetičce a mně. Přinesl vodu a řekl, že na čtyřech místech hlídají němečtí vojáci s těžkými kulomety, ale Ukrajinci našťastí jsou na nějakém shromáždění. Jeden z německých strážců, kterého znal, mu slíbil že nás nechá projít ven a nabádal ho k maximální opatrnosti. Řekl mi, abych šla několik kroků za nim. Šťastně jsme se dostali za dráty. Oba jsme byli psychicky téměř na dně, nevěděli jsme kam jít a Rädiger se musel asi za hodinu vrátit do směny. Kdyby scházel bylo by zle. Napadlo mne, aby mne zavedl k Polce ve městě, kterou jsem trochu znala. Bylo asi 11 hodin v noci, když mne k ní zavedl a sám šel zpět do služby. Schovala jsem se na dvorku za hromadou dříví a proseděla tam asi do 4 hodin nad ránem a když šla hospodyně dojit krávu, tak jsem na ní vystrčila hlavu a kývnutím prstem přivolala.

Velmi jsem ji prosila, aby mne schovala. V domě to nešlo. Kolem bydleli Němci a kromě toho po městě stále slídili po Židech ukrajinští policajti. Umístila mně ve sklepě, kde bylo asi metr vody Paul Rädiger přišel asi v 7 hodin, přinesl mi snídání a na moji prosbu přivedl od naší kuchařky Helbrechtové moji sestřenicí. Byly jsme ve sklepě s vodou asi týden a přesto, že Rädiger se postaral abychom třikrát denně dostávaly jídlo nedalo se to déle vydržet a poprosila jsem ho, aby nás převedl k další známé Polce. Nejen, že to 8.9.1942 udělal, ale přinesl ji, jako odměnu za naše přechovávání, hodně různých věcí z vyrabovaného ghetta. Sdělil jí, že nyní musí služebně odjet na delší dobu ke Kyjevu a že je za nás odpovědná a běda jí a její rodině, kdyby se nám něco stalo.

Nejvíce strachu jsme zažily, když 12.3.1943 sám Gebitskomisař Kräker řídil šťáru. Zachránily jsme se tím, že jsme přes pec na pečení chleba vlezly do komína. Tam je naštěstí hledat Židy nenapadlo. U této Polky, která se jmenovala Bąkowa, jsme se skrývaly celý rok.

V této době již Ukrajinci, kteří opustili službu v německé policii, začali vyvražďovat polské obyvatele na samotách a menších vesnicích a začaly se pouštět do i do větších vesnic. Poláci utíkali do měst a tak i u Bąkové byli běženci. Nebezpečí prozrazení bylo vyšší a také šťáry byly častější.

Jednou přijela k p. Bąkové naše dobrá známá Jadwiga Wojciechowska ze vsi Maluszky, kde měli s manželem velké hospodářství. Prosily jsme ji, aby se nás ujala a vyhověla nám. Velmi jsme poděkovaly pani Bąkové za záchranu a Jadwiga Wojciechowska se nás ujala tak, že nás schovala na voze pod seno a jely jsme na jejich statek.

Večer jsme byly na místě. Manžel Josef a jejich děti nás přijali dobře a po celou dobu pobytu u nich jsme se cítily bezpečně a téměř jako členové rodiny. Naučily jsme se pro nás nezvyklé práce na poli a v hospodářství a domnívaly jsme se, že zde vydržíme do osvobození Rudou armádou. Bohužel ukrajinská nacionalistická organizace (v tomto prostoru to nebyli banderovci ale bulbovci) zahájila systematické vraždění Poláků a ničení celých polských obcí. Menší polské vesnice v širokém okolí již byly zničeny, když přišla řada na Maluszky. Za jednu noc spálili téměř polovinu domů v obci a kdo neutekl toho zavraždili a zanedlouho přepadli za bílého dne zbytek obce a do rána druhého dne byla celá obec zničena. Byl zavražděn pan Wojciechowski a jejich syn, paní Wojciechowska a my dvě jsme zůstaly naživu díky tomu, že si rodina včas připravila úkryt. P. Wojciechowska se rozhodla, že bude usilovat o reemigraci do Polska, dala nám s sebou vše co mohla, včetně zásob jídla a my jsme odešly do lesa.

Věděly jsme, že se v blízkých lesích ukrývají Židé ale nevěděly jsme, kde je hledat. Potulovaly jsme se lesem, spaly nejčastěji venku, snažily se najít na poli zbytky zeleniny nebo v nejbližších vesnicích sehnat něco k jídlu, aby zásoby od p. Wojciechowské vydržely co nejdéle. Konečně jsme narazily na stopy hledaných Židů a ukázalo se, že jsou mezi nimi i naši známí. Společně jsme se trápili až do listopadu 1943, kdy bulbovci na nás uspořádali v lese hon a zastřelili 15 osob a mezi nimi i moji sestřenicí Sárú Vajsblat, s kterou jsme se dosud společně zachraňovaly. Pohřbili jsme všechny zavražděné společně a místo jsme označili navršenými kameny. Odešli jsme jinam, protože v okolí stále řádily skupiny bulbovců. Silné sněžení zakrylo naše stopy. Na novém místě jsme si udělali z větví a sněhu jakési obydlí a asi po týdenním trápení hladem a zimou jsme uslyšeli dělostřeleckou kanonádu. Naše osvobození Rudou armádou se blížilo. Město Sarny bylo osvobozeno 15.ledna 1945. Naše radost byla velká a zároveň ji doprovázel smutek a prázdnota po všech blízkých, kteří byli zavražděni.

Ze svědectví Paula Rüdiger, (*1893) uloženého v památníku Yad Vashem pod číslem M – 1/E, 1196. Svědectví bylo sepsáno před Regionale Historisze Komisje beim Regional Komitet fun bafrajte Jidn in Hessen Frankfurt/M. Sandweg 7 a jmenovaný ho podepsal dne 13 března 1947.

V roce 1942 jsem byl zmobilizován a určen jako voják do pracovní vojenské organizace Todt. Dne 24.dubna 1942 jsme přijeli do městečka Sarny s úkolem opravovat mosty, které Rudá armáda při svém ústupu strhla. Tyto opravy jsme prováděli od dubna do srpna 1942. Jako pomocné síly nám byli přiděleni také Židé, které každý den ráno strážníci z ghetta přiváděli a navečer zase odváděli. Mohu potvrdit, že pracovali poctivě a spolehlivě, snad také proto, že v této skupině organizace Todt s nimi zacházeli slušně. Ve skupině Židů pracovala nějaký čas také Freida Schwarz, která pak byla přidělena do jídelny, v níž jsme se stravovali a kde jsem ji několikrát zahlédl.

Dne 26.srpna 1942 dostali někteří z nás pušky s úkolem pomoci ukrajinské policii v prostoru zvaném Strale, který byl asi 3 km za městečkem Sarny hlídat tam nahnané Židy nejen z místního ghetta, ale také z okolních míst. Bylo jich kolem 20 000 a 27.srpna 1942 je celý den příslušníci SS, za aktivní pomoci ukrajinské policie, vyvražďovali způsobem, který byl někde „nahore“ pečlivě promyšlen, asi také odzkoušen a svojí nelidskostí budil hnus a děs. Vyvražďovali asi polovinu a

zbývající odsouzcenci tak v strašné hrůze a v šílené žízni po parném dni čekali na ráno, až odpočatí, řádně oholení a sytí příslušníci SS budou ve svém díle pokračovat.

Byl již pozdní večer spíše noc, kdy mne, stojícího za ostatními dráty někdo z vnitřku oslovil „Herr Paul, hilfe“. Poznal jsem Freidu a na její prosbu jsem se rozhodl riskovat život a zachránit ji. Měl jsem na to asi dvě hodiny času, protože na tuto dobu jsem byl vystřídán. Podařilo se mi přesvědčit příslušníka SS, hlídajícího u kulometu, aby nás pustil ven. Zavedl jsem ji k její známé Polce, ale nemohla ji umístit nikam jinam, než do sklepa, v němž bylo asi jeden metr vody. Nosil jsem ji nenápadně třikrát denně jídlo po dobu osmi dnů a viděl jsem, že v této vodě již déle být nemůže. Neznal jsem však nikoho, kde bych ji mohl umístit. Nakonec sama Freida navrhla úkryt u další Polky.

Hospodyně se zdráhala, ale nakonec přivolila a já jsem ji z vděčnosti přinesl z vyrabovaného ghetta hodně užitečných věci. Když jsem ale musel 28.září odjet na rozkaz do Kyjeva, tak jsem Polce před odjezdem bez obalu řekl, že za její život mi ručí svým životem a že se z Kyjeva přijedu na obě dvě podívat. Samozřejmě, že jsem při odjezdu nevěděl, zda budu moci se z Kyjeva vůbec vzdálit. Po šesti týdnech jsem dostal nějaký den volna a obě byly překvapené, když jsem na dva dny přijel. Freidě jsem dal adresu svého bytu v Kolíně nad Rýnem a pak jsme se již za války neviděli. Po válce mi dopisem poděkovala a od této doby udržujeme trvale písemný styk. První roky po válce se na čas uchytila se svými známými v Hessensku, tak mne na několik dnů pozvala k nim a oba jsme proto mohli před příslušnými orgány podepsat svá svědectví. Cítím velké zadostiučinění, že v bestiální době jsem našel odvahu riskovat a zachránit alespoň jeden mladý život.

Freida Schwarz a Paul Rüdiger. Podle dokumentů památníku Yad Vashem č. M-1/E, 1195 a č. M-1/E,1196 redakčně upraveno.